

GYVIEJI ARCHYVAI

Merkinėje iškilis paminklas A. Ramanauskui-Vanagai

Pradžia 1 psl.

1947 m. vasara. Netoli Merkinės, Bingelių kaimo pakraštyje, jauna moteris, Merkinės tarpukario fotografo Luko Pigagos dukra Gražina Pigagaitė paslapčia fotografuoja partizanus. Tie partizanai – tai Merkio rinktinės vadas Adolfas Ramanauskas ir jo kovos bičiulis Albertas Perminas-Jūrininkas. Mokytojai, kurie su didžia dalimi tautos jau trečius metus kovoja su sovietų okupaciniu režimu. Pasibaigus fotosesijai partizanai patraukia miško link ir po kelių akimirų dingsta miško tankmėje... Praėjus keliems mėnesiams vienas iš jų jau bus žuvels, kitas, praėjus dešimtmėčiui po žiaurių kankinimų, bus nužudytas Vilniaus KGB kalėjimo rūsiuose... Jų užkaimo vietų niekas nežinos dar ilgai. Tik 2018 m. per Lietuvos valstybės atkūrimo šimtąsias metines archeologams pavyks rasti palaikus vieno iš jų – Vanago, Lietuvos partizanų vado, mokytojo, Lietuvos tautos kovų metraštininko...

1989 m. A. Ramanausko žmona Birutė atvyksta į Lanckininkų kaimą prie Bingelių. Ją pasitinka Kuzmickų šeima. Jonas Kuzmickas, buvęs partizanų ryšininkas, kuris irgi savo laiką buvo suimtas ir ištremtas, prieš tėvelio Vlado mirtį iš jo sužinojo paslaptį, kur netoli jų sodybos paslėptas partizanų archyvas. Kasant žemę pasimato bidono pakrašty. Rasta. Bidone – partizanų dokumentai, nuotraukos, kitos relikvijos. Vienose iš nuotraukų – jūnui, gražūs, pasitempę, kariškai apsirengę besišypsantys vyrai džiaugiasi vasara, miško teikiama gaiva, geru oru

ir prisijaukintais paukščiais – vanagėliais. Idiliškas Lietuvos partizano paveikslas. Atgavus Lietuvai laisvę, šios nuotraukos taps Lietuvos partizanų istoriją pasakojančios dokumentikos klasika, ir bus tik laiko klausimas, kada vienos iš jų – o būtent „Vanago su vanagėliais“ fotografinis vaizdas – išaugs į skulptūrą.

Prieš daugiau nei metus, tiksliau, 2020 m. kovo 20 d., skulptorius Gintautas Lukošaitis socialiniuose tinkluose pasidalino Adolfo Ramanausko su vanagėliais ant pečių skulptūros modelio fotografija... Tarsi kviesdamas: apsiimu nulpydyti, ieškokime finansų... Merkiniečiai, žinodami garsiosios fotografijos, pagal kurią padarytas modelis, atsiradimo aplinkybes, operatyviai susisiekiama su skulptoriumi, pasiūlydami bendradarbiauti ir modelį paversti tikra skulptūra ją išeksponuojant Merkinėje.

Merkinė Vanago kely užėmė ypatingą vietą. Nuo 1945 m. rugpjūčio mėnesio A. Ramanauskas vadovavo Merkinės batalionui, 1945 m. gruodžio 15 d. – garsiajai Merkinės puolimo operacijai. 1947 m. rugsėjo 25 d., A. Ramanauskui tapus Dainavos apygardos vadu, Merkinės batalionas vyrų sprendimu iš pagarbos Vanago asmeniui buvo pavadintas Vanago grupe. Vanagas apie tai vėliau rašė: „Man buvo labai nepatogu, kad Merkinės bataliono partizanai savo grupės pavadinimu pasirinko mano slapyvardį, nes nesijaučiau, jog to būčiau nusipelnęs.“

Aukų rinkimo akcija vyko neįtikėtina sklandžiai. Šimtai A. Ramanausko-Vanago istorijos paliestų Lietuvos piliečių projektui per pusmetį

suaukėjo per 16 000 eurų. Kas 5, kas 10, kas 500, o kas nepagalėjo ir keturženklų sumų... Dalį projekto išlaidų sutiko finansuoti ir Lietuvos kultūros taryba, teigiamai įvertinusi Merkinės krašto muziejaus paraišką ir skyrusi projektui 11 000 eurų dydžio sumą.

Koks sudėtingas yra bronzinės skulptūros kūrimo darbas, supranta tik tie, kas su tuo susidūręs. Tad keletas mėnesių lipdymo iš molio, 4 mėnesiai liejimo... ir, susirinkę į karo istorijos muziejų, jau galėję džiaugtis vieno garsiausių XX amžiaus lietuvių karių skulptūra.

Skulptūros pristatymo renginyje dalyvavo skulptūros autoriai Gintautas Lukošaitis ir Tomas Vosylius, Adolfo Ramanausko-Vanago dukra Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė, istorikai Arvydas Anušauskas (šiuo metu cinantinis LR krašto apsaugos ministro pareigis) ir Algis Kasėta (Varenos r. sav. meras), Merkinės krašto muziejaus direktorius ir projekto koordinatorių Mindaugas Černiauskas. Folkloro ansamblis „Kupolė“ renginį apvainikavo partizaniškoms dainomis, kurios gimė pasipriešinimo kovose dažnai bevardžių poetų lūpose, virstamos liaudies dainomis. Renginį vedė karo muziejaus muziejininkė Regina Rajeckienė.

Renginio metu nuskambėjusiose pasisakymuose buvo prisiminta Vanago asmenybė, jo veikla, pasidžiaugta skulptūra ir būsima skulptūros vieta. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro Arvydo Anušausko žodžiuose skambėjo ne tik istorija, bet ir įžvalga: „Kova dėl mūsų istorijos nėra baig-

ta, galbūt ji baigta teismuose, tačiau nebaigta žmonių galvoje ir istorijos supratime... Dezinformacijos ir melo šleifas lydi mūsų rezistenciją daugybę dešimtmečių. A. Ramanauskas-Vanagas buvo vienas pirmųjų vadų, kurie kartu su Juozu Lukša-Daumantu „nusipelnė“ pirmojo dezinformacijos plano, kurį parengė sovietinis saugumas dar 1951 metais. Ta dezinformacija, galima sakyti, jau 70 metų keliauja ne tik po Lietuvą, keliauja ir po pasaulį. Tą turime matyti, nes mūsų dėl istorijos, jeigu taip galima pavadinti, jįsai vyksta ir vyks... Nes tai kartu ir kova dėl mūsų valstybės. Norėčiau padėkoti žmonėms, kurie prisidėjo prie šio darbo, prisidėda prie kitų atminimo darbų... Ir apie Adolfą Ramanauską, ir apie kitus partizanus. Šių darbų niekada nebus per daug. Ir aš manau, kad ateis laikas, ir artimiausiu metu mąstysime mūsų rezistencijos vadus, jų atminimą centrinėse miestų aikštėse. Istoriją puoselėjančios šalys tą yra padariusios. Tai mes pamatysime ir Londone, ir Paryžiuje, ir Berlyne. Kol kas valstybingumą simbolizuojaanti skulptūra nusikels į Merkinę. Na, o Merkinė, vadinaisi, savyje apjungs visą tą simboliką, kas sieja mūsų valstybę ir dėl jos pasiaukojusius žmones.“

Skulptūros autoriai: skulptorius Gintautas Lukošaitis ir liejimo meistras Tomas Vosylius prieš išvežant skulptūrą laikinam eksponavimui į Vytauto Didžiojo karo muziejų. M. Černiausko nuotr.

Vanago istorija – viena iš tūkstančių, tačiau ji tapo išskirtine, turint omeny partizanų vado nueitą kelią nuo mokytojo iki visos Lietuvos partizanų vado. 8 metai kovos, treji metai sėkmingo slapstymosi, okupantų pastabos Vanagą areštuoti, Vanago suėmimo ir išdavystės istorija, patirtos kančios, užslaptinta kūno užkasimo vieta ir kulminacija tapęs jo palaikų suradimas per šimtąsias Lietuvos valstybės atkūrimo ir paties Vanago gimimo metines – ne vienos kino filmo juostos vertas vėrinys... Šiame vėrinyje ryškiausiai spindi Vanago asmenybė. Jo lyderystė, įgimti charakterio bruožai, žmogiškos savybės, pedagogo gebėjimai – visa tai pelnė jam didelę pagarbą tiek tarp kovos draugų, tiek tarp paprastų gyventojų. Iš dalies dėl to jam pavyko išsilaikyti nesuimtam net iki 1956 m. Tai nebuvo tik karys su ginklu, dažniau tai buvo karys su plunksna, rašantis įsakymus, rašantis vedamuosius Dainavos apygardos partizanų spaudai, galiausiai palikęs Lietuvai atsiminimus „Daugel krito sūnų“ ir taip paliudijęs pasauliui apie didvyrišką lietuvių tautos priešinimą okupantams.

Džiaugiamės, jog skulptorius išgirdo merkiniečių argumentus, kad skulptūra turi būti Merkinėje. Merkinės krašto muziejaus vardu dėkoju gerb. autoriui Gintaui ir jo kolegai Tomui Vosyliui

už skulptūrą, dėkoju visiems, kurie atsiliepėte į mūsų kvietimą ir parėmėte skulptūros gimimą. Dėkoju Lietuvos kultūros tarybai, projektą vertintojams, kurie skyrė projektui nemažą dalį reikalingų lėšų. Dėkoju Merkinės krašto muziejaus kolektyvui už iniciatyvą ir projekto koordinavimą, lėšų rinkimą, paraiškų teikimą, informacijos sklaidą. Dėkoju Vytauto Didžiojo karo muziejui už gražų skulptūros pristatymo renginį.

Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje skulptūra bus eksponuojama iki birželio 10 d. Birželio 13–ąją ją jau galima bus pamatyti Merkinės muziejuje. Vėliau skulptūra turėtų papuošti vieną iš miestelio viešųjų erdvių. Taip, laukia dar nemažai darbų: skulptūros vietos aplinkos projektavimo darbai, lėšų paieška, archeologiniai tyrimai, paminklo vietos įrengimo darbai. Tikimės, kad visa tai pavyks įveikti per šiuos ir 2022-uosius... Tada visus galėsimė pakviesti pasidžiaugti Vanago skulptūra naujoje vietoje, iš kur, kaip pastebėjo Varėnos r. sav. meras Algis Kasėta, „Vanago skulptūra galės išdidžiai žvelgti į nepriklausomo Merkinės krašto gyvenimą“. Garbė Lietuvai, garbė Laisvės gynėjams.

Mindaugas ČERNIAUSKAS
Merkinės krašto
muziejaus direktorius

Renginio akimirka. Sveikinimo žodį taria LR Krašto apsaugos ministras istorikas A. Anušauskas

A. Černiausko nuotr.